

Rabbânî Yahudilikte Kadın

Woman in Rabbinic Judaism

Erdoğan İÇTEN

Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi
Bilim Dalı

Asst. Prof., Gümüşhane University, Faculty of Theology, Department of
History of Religions, Gümüşhane/Türkiye

erdinc.icten@gumushane.edu.tr

ORCID: 0009-0007-3576-961X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Ağustos/August 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Aralık/December 2025

DOI: [10.53683/gifad.1766268](https://doi.org/10.53683/gifad.1766268)

Atıf / Citation: İċten, Erdoğan. "Rabbânî Yahudilikte Kadın / Woman in Rabbinic Judaism".
*Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gümüşhane University
Faculty of Theology*, 15/29 (Ocak/January 2026/1): 162-184

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gümüşhane University, Faculty
of Theology, Gümüşhane, 29000 Türkiye. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Yahudilikte kadının konumu, tarih boyunca hem dinsel hem de toplumsal bağlamda en çok tartışılan alanlardan biri olmuştur. Bu tartışmalarda özellikle Talmud önemli bir yer tutmaktadır. Talmud, Orta Çağ'ın başlarından itibaren Babil ve Filistin merkezli rabbilerin çalışmalarıyla oluşmuş, Yahudi sözlü geleneğinin yazılı hale getirilmiş şeklidir. Hayatın hemen her alanına dair hükümler içeren bu külliyat, kadınlarla ilgili düzenlemeleriyle de dikkat çekmektedir. Rabbânî Yahudiliğin şekillenmesinde rabbiler belirleyici olmuş; kadının toplumsal, dinsel ve ailevi rolü büyük ölçüde onların yorumları doğrultusunda şekillenmiştir. Erkek egemen bir toplum yapısında kadının yeri Yahudilik çerçevesinde yeniden tanımlanmış, rabbilerin içtihatları zamanla normatif hâle gelmiştir. Doğumdan ölüme, evlilikten boşanmaya, aile içi ilişkilerden ibadet hayatına kadar birçok konuda Talmud kadının yaşam çizgisini belirlemiş, bu doğrultuda özgün bir hayat tarzı ortaya çıkmıştır. Talmud'un kadınla ilgili düzenlemeleri yalnızca bireysel yaşantılarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Yahudi toplum yapısının temel taşlarından biri haline gelmiştir. Kadın, Yahudi hukukunda (Halaha) belirli sorumluluklar ve sınırlamalarla tanımlanırken, bu sınırlamalar genellikle dini vecibelerden muafiyet ya da dışlanma şeklinde tezahür etmiştir. Bu makalede özellikle kadının Talmud'daki yeri ve önemi araştırılacak, rabbilerin düzenlemiş oldukları hayat standartlarının toplumsal karşılığı hakkında sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Dinler Tarihi, Yahudilik, Talmud, Rabbani Yahudilik, Tanah, Kadın.*

Abstract

The position of women in Judaism has been one of the most debated areas in both religious and social contexts throughout history. The Talmud has occupied a particularly important place in these discussions. The Talmud is the written form of the Jewish oral tradition, which was compiled by Babylonian and Palestinian rabbis from the early Middle Ages onwards. This corpus, which contains provisions on almost every aspect of life, also draws attention for its regulations concerning women. The rabbis were decisive in shaping Rabbinic Judaism; the social, religious and familial role of women was largely shaped by their interpretations. In a male-dominated society, the place of women was redefined within the framework of Judaism, and the jurisprudence of the rabbis became normative over time. From birth to death, from marriage to divorce and from domestic relations to religious life, the Talmud has determined the life course of women, and a unique lifestyle has emerged in this direction. The Talmud's regulations on women were not only limited to individual lives, but also became one of the cornerstones of the Jewish social structure.

While women were defined with certain responsibilities and limitations in Jewish law (Halakha), these limitations generally took the form of exemptions or exclusions from religious obligations. This article examines the place and importance of women in the Talmud, and attempts to draw conclusions about the social implications of the standards of living established by the rabbis.

Keywords: *History of Religions, Judaism, Talmud, Rabbinic Judaism, Tanakh, Woman.*

Extended Summary

The representation of normative roles for women in sacred texts, along with the differences in interpretation and sectarian divisions that have developed over time, necessitates that the subject be addressed in religious and sociocultural contexts. Furthermore, it has been observed that the perception of women in Jewish tradition has influenced the conception of women in other monotheistic religions that emerged in later periods. Throughout Jewish history, attitudes and practices toward women have varied significantly depending on the period, culture, and geographical conditions. This diversity is directly related not only to the spirit of the times but also to the social, legal, and economic structures of the societies in which Jewish communities lived. From antiquity onward, Jewish communities that interacted with societies granting women broader rights “tended to afford women a relatively higher social status” onversely, in societies where women’s roles were restricted, Jewish women also occupied a similarly limited position.

164

This study aims to examine the social status of women in the context of Jewish sacred texts, particularly the Talmud. The findings show that the approach to women in the Talmudic period was largely shaped by a patriarchal structure, which limited women’s roles in social, religious, and legal spheres. Although women are not defined as worthless beings, they do not have equal status with men. Men are granted clear privileges over women in fundamental areas such as worship, education, testimony, and divorce, while women are relegated to a secondary position in these areas. The rabbis’ interpretations of the Talmud contain detailed regulations on many issues, from women’s clothing to family life, worship, and public behavior. These regulations aim to discipline women’s lives and keep their social roles within certain limits. Although some provisions were intended to protect women and recognize their rights, these regulations were generally implemented within a structure based on male authority, and in practice, women’s scope for agency was kept very limited.

The approximately four-century-long process of the Talmud’s formation represents not only the construction of a religious-legal text, but also a period in which the social structure, value judgments, and social roles of Jewish society were

shaped. The norms developed regarding women during this period were intertwined with the patriarchal structure of the time and became fundamental references that determined women's positions in both the private and public spheres. Considering that Jewish society cannot be thought of independently of the geographical areas in which it lived and the dominant cultural structures, it is understood that the perception of women in Talmudic literature is not only theological but also a product of sociocultural conditions.

This religious-legal structure has been directly reflected in the current practices of traditional denominations such as Orthodox Judaism; women's rights and responsibilities in areas such as worship, education, marriage, and divorce have been largely shaped by this legacy. Although significant progress has been made in the field of women's rights on a global scale in modern times, Talmudic authority continues to be a fundamental reference point in determining women's social status in traditional Jewish communities. However, increasing gender sensitivity today also necessitates a critical reading of the Talmud's perception of women. Critiques from disciplines such as feminist theology, sociology of religion, and modern law emphasize that the representation of women in religious texts should not be evaluated independently of its historical context, while also highlighting that this representation can be reinterpreted in light of contemporary understandings of gender equality.

Throughout the Middle Ages, Jewish communities were influenced by prevailing perceptions of women in both the Islamic and Christian worlds. This influence led to various reflections on women's roles within Jewish societies. In the modern era, however, especially under the impact of non-Orthodox Jewish movements—such as Reform, Conservative, and to some extent Modern Orthodox approaches—the status of women began to be redefined in line with a more egalitarian understanding. This process brought with it a questioning of traditional religious interpretations and the adoption of more inclusive approaches to gender roles.

In conclusion, although the Talmud-based Jewish legal understanding offers a multifaceted and rich corpus on women, it is clear that this corpus is based on a patriarchal worldview and limits women's social roles. While this situation may be understandable in its historical context, it necessitates a reevaluation of women's place within religious communities on a more egalitarian basis in the contemporary world. Therefore, the Talmud's rulings on women should be regarded not only as a set of religious norms but also as an important historical document and a significant source to be considered in current discussions on gender issues.

Giriş

Yaklaşık dört bin yıllık geçmişiyile Yahudilik tarihsel sürekliliği ve

teolojik özgünlüğü bakımından en eski monoteist inanç sistemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yahudilik yalnızca bir dinî inançlar bütünü değil, aynı zamanda Yahudi halkının kolektif kimliğini, toplumsal yapısını ve kültürel mirasını şekillendiren bütüncül bir yaşam biçimi olarak varlık göstermiştir. Bu çok katmanlı yapı, tarih boyunca farklı disiplinlerde çeşitli tartışmalara zemin hazırlamış; bu tartışmalardan biri de Yahudi dinî düşüncesi ve pratiğinde kadının konumuna ilişkin olmuştur. Yahudilik denince akla ilk gelen Yahudi milleti (Schimmel, 1999, 141) kavramı çok eski zamanlardan beri kültürel mirası zenginleştiren bir unsur olmuştur.

Kadına dair normatif rollerin kutsal metinlerdeki temsili, tarihsel süreç içerisinde gelişen yorum farklılıkları ve mezhepsel ayrışmalarla birlikte, konunun dinî ve sosyokültürel bağlamda ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca, Yahudi geleneğindeki kadın algısının, sonraki dönemlerde ortaya çıkan diğer tek tanrılı dinlerin kadın tasavvurlarını da etkilediği gözlemlenmektedir. Yahudi tarihi içinde, kadınlara yönelik tutum ve uygulamalar dönemsel, kültürel ve coğrafi koşullara bağlı olarak önemli ölçüde çeşitlilik arz etmiştir. Bu çeşitlilik, yalnızca zamanın ruhuyla değil, Yahudi topluluklarının içinde yaşadığı toplumların sosyal, hukuki ve ekonomik yapılarıyla da doğrudan ilişkilidir. Antik çağlardan itibaren, kadınlara daha geniş haklar tanıyan toplumlarla etkileşim hâlinde olan Yahudi cemaatlerinde kadınların toplumsal konumunun görece daha olumlu olduğu; buna karşın, kadının rolünün sınırlandığı toplumlarda Yahudi kadınlarının da benzer biçimde daha kısıtlı bir konumda yer aldığı görülmektedir.

Orta çağ boyunca Yahudi cemaatleri, İslam ve Hristiyanlık dünyasında hâkim olan kadın anlayışlarından etkilenmiş; bu durum, Yahudi toplumlarında farklı yansımalar doğurmuştur. Modern döneme gelindiğinde ise, özellikle Ortodoks olmayan Yahudi hareketlerin (Reformist, Muhafazakâr ve kısmen Modern Ortodoks yaklaşımlar) etkisiyle kadınların konumu daha eşitlikçi bir anlayış doğrultusunda yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Bu süreç, geleneksel dinî yorumların sorgulanmasını ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin daha kapsayıcı yaklaşımların benimsenmesini beraberinde getirmiştir.

Tarih boyunca din, toplumsal cinsiyet rollerinin inşasında belirleyici bir unsur olmuş; kadın kimliğinin ve toplumsal konumunun şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yahudi geleneğinde kadına yönelik yaklaşım büyük ölçüde erkek merkezli bir bakış açısı etrafında şekillenmiş, bu durum kadının toplumsal alandaki yerini doğrudan etkilemiştir. Konu ile ilgili

Menachem Brayer'in *The Jewish Woman Rabbinic Literature/ Rabbânî Literatürde Yahudi Kadını* adlı eseri ile Salime Leyla Gürkan'ın *Bütün Yönleriyle Yahudilik* adlı sempozyumda sunmuş olduğu "Yahudi geleneğinde Kadın Algısı" adlı bildirisi makalemizde faydalandığımız kaynaklar olarak öne çıkmaktadır. Hakkı Şah Yadıman'ın "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşısı Söylemler" adlı makalesi de Rabbânî Yahudilik bağlamında oldukça önemlidir. Bu çalışmalara ek olarak kadının sosyal hayattaki yeri ve rabbiler tarafından nasıl sınırlandırıldığını göstermeye çalıştığımız makalemizde genelde olumsuz yargılara yer vermemizin nedeninin Rabbânî kaynaklar olduğunu belirtmek durumundayız. Bu bağlamda, çalışmanın ilk aşamasında Tevrat metinleri ile Yahudi hukuk sistemi/Alaha çerçevesinde kadının konumu ele alınacak; devamında ise Yahudi literatüründe merkezi bir yere sahip olan Talmud'da bu anlayışın nasıl sürdürüldüğü ya da dönüştüğü değerlendirilecektir. Çalışma kapsamında, yazılı kutsal metinlerle (Tanah) sözlü geleneği temsil eden rabbânî literatür arasındaki süreklilik ve farklılıklar karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Böylece, Yahudi dini söyleminde kadın temsiline ilişkin bütüncül bir değerlendirme sunulması hedeflenmektedir.

1. Yahudilikte Kadın

Antik Çağ toplumlarında kadınların toplumsal rolleri büyük ölçüde sınırlandırılmış, kamusal alandan dışlanarak özel alanla, yani ev içi rollerle özdeşleştirilmiştir (Vana, 2013, 18). Bu durum, özellikle Doğu Akdeniz ve Yakınoğu toplumlarında belirgin şekilde gözlemlenmektedir. Ortadoğu'nun kadim kültürel yapısı içerisinde şekillenen Yahudilik de, kadınların toplumsal konumuna dair benzer anlayışları yansıtan bir dini gelenek olarak dikkat çeker. Kadına ilişkin algılar, Yahudi kutsal metinlerinde, özellikle Tanah ve Talmud içerisinde açık biçimde görülebilmektedir. Söz konusu metinlerde kadın hakkında olumlu olduğu kadar olumsuz nitelendirmelerde yer almakla birlikte, olumsuz yaklaşımların daha baskın olduğu ifade edilmektedir (Yar 19: 12-26, Yar 19:31-38). Bu olumsuz tutumların arkasında yalnızca teolojik gerekçeler değil, aynı zamanda dönemin sosyo-kültürel yapısının belirleyici etkileri de bulunmaktadır (Greenberg, 1996, 57-73). İsrail ve Yahuda krallıkları, coğrafi olarak Doğu Akdeniz'in merkezinde yer almış ve bu yönüyle farklı kültürlerin kavşak noktasında konumlanmıştır. Mezopotamya, Mısır ve Anadolu uygarlıklarıyla temas hâlinde olan bu toplumlar, dini düşüncelerini ve toplumsal normlarını büyük ölçüde bu kadim medeniyetlerden etkilenecek şekilde şekillendirmiştir (Arçın, 2017, 2-5). Dolayısıyla, Yahudilikte kadının konumuna dair oluşan anlayış, yalnızca dini metinlerin içsel

mantığıyla değil, aynı zamanda tarihsel süreçteki kültürel etkileşimlerle de açıklanmalıdır.

Tarih öncesi İsrail dönemi, mevcut yazılı kaynakların sınırlılığı nedeniyle büyük ölçüde karanlık bir dönem olarak değerlendirilmekle birlikte, eldeki en erken belgeler, bu toplumun sosyal yapısı hakkında bazı çıkarımlarda bulunmayı mümkün kılmaktadır. Bu kaynakların ortaya koyduğu üzere, İsrail toplumu başlangıcından itibaren belirgin biçimde ataerkil bir yapıya sahiptir. Bu yapının en belirgin ifadesi, İbranice “*beth 'ab*” (baba evi) kavramında somutlaşmaktadır. Aile yapısı baba eksenli bir örgütlenmeye dayanmakta; soy zinciri daima erkek üzerinden takip edilmekte ve şecerelerde kadınlara çok nadiren yer verilmektedir (Vaux, 2003, 47). Bu ataerkil yapı, yalnızca aile düzenini değil, aynı zamanda kadının toplumsal konumunu da derinden etkilemiştir. Yahudilikte kadının statüsünün belirlenmesinde dönemin hâkim toplumsal normlarının ve dinî geleneklerin etkili olduğu görülmektedir. Kadın, sosyal ve kültürel bağlamda çoğunlukla edilgen bir figür olarak konumlandırılmış; toplumsal görünürlüğü sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla Yahudi toplumunda kadının yeri, tarihsel süreç içerisinde şekillenmiş olan ataerkil yapının ve bu yapının dinsel metinler ve uygulamalar üzerindeki etkisinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Yahudilikte kadının konumunu doğru şekilde değerlendirebilmek için öncelikle Tevrat'ta yer alan Havva'nın yaratılışına ilişkin anlatımlar göz önünde bulundurulmalıdır. Tevrat'ın ilk kitabı olan Yaratılış bölümünde Tanrı'nın evreni ve içindeki varlıkları yaratma süreci detaylandırılmaktadır (Kitabı Mukaddes, 1997: Yaratılış 1:1-31). Bu anlatıma göre Tanrı, önce gökleri, yeri ve üzerindeki canlıları yaratmış, ardından insanı var ederek onu Aden Bahçesi'ne yerleştirmiştir. Tanrı, insanın yalnız kalmasının uygun olmadığını belirterek ona “kendisine uygun bir yardımcı” yaratmayı murat etmiştir. Bu bağlamda, insanın kaburga kemiklerinden biri alınarak kadın yaratılmış ve erkekle birlikte var edilmiştir. Bu yaratılış sürecinde erkek figürüne “Âdem” adı verilmiş, kadının ise erkeğe yardımcı olma amacıyla yaratıldığı ifade edilmiştir. Âdem, kadının kendisinden yaratılmış olmasına atıfla şu şekilde konuşur: “İşte, bu benim kemiklerimden kemik, etimden ettir. Buna 'kadın' (İbranice: *işa*) denilecek.” (Yar.2:23). Bu ifadeden hareketle, kadının varoluşsal olarak erkeğe bağlı ve onunla tamamlayıcı bir ilişki içerisinde tasarlandığı düşüncesi öne çıkmaktadır. Söz konusu anlatının devamında, insan soyunun Âdem ve Havva'dan çoğaldığına işaret eden şu ifade yer almaktadır: “Hepimizin babası bir değil mi? Hepimizi yaratan Tanrı bir değil mi?” (Mal.2:10). Bu ayet, tüm insanlığın ortak bir kökene ve Tanrısal

iradeye dayandığını vurgulamakta, kadının da bu evrensel yaratılış planı içinde anlam kazandığını göstermektedir.

Uzun bir zaman diliminde derlenmiş bir metin olması sebebiyle Tanah boyunca kadınla ilgili farklı profiller ve tavırlarla karşılaşmak mümkündür (Gürkan, 2023, 333). Yahudi kutsal metinlerinde yer alan yaratılış anlatıları, kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik konumlanmaya dair önemli ipuçları barındırmaktadır. Özellikle Havva'nın Âdem'in kaburgasından yaratıldığına ilişkin anlatım, kadının daha yaratılış anında ikincil ve türevsel bir varlık olarak konumlandırıldığını göstermektedir (Berktay, 1996, 240). Kadına ismini dahi erkeğin vermesi, bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Yahudi geleneğinde kadının konumu, büyük ölçüde bu yaratılış anlatısına dayandırılmakta; kadın, varoluşunu erkeğe borçlu bir figür olarak sunulmaktadır. Havva'nın yasak meyveyi Âdem'e vererek onu Tanrı'nın buyruğunu çiğnemeye teşvik etmesi, kadının günahın kaynağı olarak kodlanmasına neden olmuştur. Âdem, bu olaydan sonra suçu kadına atarak Tanrı'ya "bana verdiğin kadın" diyerek onu şikâyet etmiş; bunun üzerine Tanrı hem Âdem'i hem de Havva'yı cezalandırmıştır. Âdem'e yönelik ceza, toprağın lanetlenmesi ve yaşamını alın teriyle sürdürme zorunluluğu olurken, Havva'ya ise doğum sancıları ve erkeğe boyun eğme yükümlülüğü verilmiştir (Yar.3:17-19). Bu anlatılar, yalnızca bireysel cezalara değil, aynı zamanda insan soyunun ölümle tanışmasına da zemin hazırlamıştır (Sherbok, 1991, 2). Kadının Âdem'i günaha sürükleyen unsur olarak tanımlanması, tarih boyunca kadına yönelik olumsuz bakışın teolojik bir temelini oluşturmuştur. Ayrıca Tevrat metinlerinin genelinde erkeğe hitap edilmesi, bu metinlerin erkek merkezli bir bakış açısını yansıttığını göstermektedir. Bu bağlamda, yaratılış anlatılarının kadın-erkek ilişkilerini şekillendiren güçlü bir söylem aracı olarak işlev gördüğü söylenebilir.

Rabbânî literatürde, kadının yaratılış sürecine ilişkin olarak Tanrı'nın bu konuda acele etmediği yönünde yorumlar yer almaktadır. Bu gecikmenin gerekçesi, kimi rabbânî metinlerde Adem'in kadına yönelik arzusunun bulunmamasıyla açıklanmakta (Hirsch, 1951, 275), bu durum ise kadında var olduğu düşünülen birtakım eksikliklerle ilişkilendirilmektedir. Yahudi rabbilerinin, Tanah'ta yer alan bazı kadın tasvirlerinden etkilendikleri ve bu metinlerin, kadınların sosyal statüsünü belirleme süreçlerinde önemli bir referans noktası oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Havva'nın kurnaz ve aldatıcı özellikler taşıdığı düşüncesi genelleştirilerek tüm kadınlara atfedilmiş; kadınların doğaları gereği fitneye meyilli oldukları ve erkeklere kıyasla daha düşük bir zekâ düzeyine sahip oldukları yönünde kanaatler oluşmuştur (Yasdıman, 2002, 123).

Yahudi inancı, her iki cinsiyetin de ilahi bir kaynaktan, yani Tanrı'dan geldiğini kabul etmektedir. Erkek topraktan yaratılmış ve Tanrı'nın nefesiyle kutsanmışken, kadın ise bu kutsanmış varlıktan yaratıldığı için bazı yorumlara göre daha özel ve değerli bir niteliğe sahip olabilir. Bu anlayış, kadınla erkek arasında özsel bir eşitliği vurgulamaktadır. Tarihsel süreçte Yahudi toplumunda erkekler çoğunlukla karar verici pozisyonlarda yer almış olsa da kadının hakları ve sorumlulukları Tanrı'nın Tora aracılığıyla belirlenmiştir. Nitekim Tora'nın İsrailoğulları'na verilmesi sırasında kadınların da orada bulunmasının zorunlu tutulmuş olması, kadınların toplumsal ve dini hayattaki yerinin tanındığını göstermektedir. Bu durum, kadının dini bir özne olarak kabul gördüğünü ortaya koyar. Kadının çoğunlukla anne ve eş rolüyle tanımlandığı geleneksel yaklaşım, zamanla farklı boyutlar kazanmıştır. Bununla birlikte, kadınların kamusal alandaki rollerinin tarihsel olarak sınırlı olduğu ve birçok yasa ve yönetmeliğin ya hiç oluşturulmadığı ya da uygulamaya geçirilmediği görülmektedir (Parry, 2005, 65). Ancak özellikle Süleyman Mabedi'nin yıkılmasından sonra, Yahudi yaşamı ev merkezli bir yapıya dönüşmüş ve bu süreçte kadın evde daha aktif ve belirleyici bir konum kazanmıştır (Gürkan, 2012, 217-218).

2. Tevrat'a Göre Kadın

Yahudi dini geleneğinde, dünyada huzur ve uyumun sağlanması temel amaçlardan biri olarak kabul edilir. Bu bağlamda erkek ve kadının birlikteliği, yani aile kurumu, Yahudilikte vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Ancak geleneksel Yahudi toplum yapısı incelendiğinde, kadınların cinsiyet temelli ayrımlar nedeniyle çeşitli toplumsal alanlarda sınırlamalarla karşılaştığı görülmektedir. Ekonomik, sosyal ve dini yaşamda kadın, genellikle erkekte daha geri planda yer almıştır. Yahudilikte genel olarak kadınlar aile yapısı içinde önemli roller üstlenmiş olsalar da sosyal statü açısından hiçbir zaman erkeklerle eşit kabul edilmemişlerdir. Bu çerçevede kadından, eşine hizmet etmesi ve ona sadakatle bağlı kalması beklenmiştir. Genel itibarıyla Yahudi toplumlarında hâkim olan anlayış, erkeklerin dini ve toplumsal hayata daha bütüncül bir şekilde entegre olması gerektiği yönündedir (Bird, 1974, 48-57). Erkek egemen bir toplum yapısına sahip olan geleneksel Yahudi yaşamında, kadınların hakları birçok alanda sınırlandırılmıştır. Kadının birincil sorumluluğu, kocasının onurunu ve mal varlığını korumak olarak görülmüştür. Tevrat hukukuna göre kadın; köle, cariye ve bazı binek hayvanlarıyla birlikte, erkeğin mülkiyeti kapsamında değerlendirilmiştir (Çık.20:17). Bu anlayışın doğal bir sonucu olarak kadınlar miras hakkından mahrum bırakılmış, sadece kendilerine verilen hediyelere sahip olma hakkına sahip olmuşlardır. Hatta ölüm ya da boşanma durumlarında dahi

kadınların ekonomik güvence olarak alabilecekleri tek şey, evlenme sırasında belirlenen mehir olmuştur.

Kadınların toplumsal rollerine ve bireysel haklarına yönelik sınırlamalar tarih boyunca farklı kültürlerde çeşitli biçimlerde tezahür etmiştir. Antik Yahudi toplumunda bu sınırlamaların en belirgin şekilde görüldüğü alanlardan biri, evlilik ve boşanma kurumlarıdır. Evlilik ilişkisi, çoğunlukla erkeğin inisiyatifiyle kurulan ve sona erdirilen bir yapı arz etmekteydi. Erken dönem Yahudi hukukunda, erkek evlenme kararını tek taraflı olarak alabilir, boşanma sürecini de yine benzer biçimde kendi kararıyla başlatabilirdi. Bu bağlamda get (boşanma belgesi) düzenlenmesi ve kadının evden çıkarılması, boşanma işlemini tamamlayan temel adımlardı (Yasa.24:1-4). Evlilik sözleşmesi, kadının doğrudan taraf olmadığı bir hukukî işlem niteliği taşımaktaydı. Evlilik genellikle iki erkek – kızın babası ve damat – arasında yapılan bir anlaşmaya dayanıyordu. Kadının rızası, hukuki süreç açısından bir zorunluluk olarak değerlendirilmemekteydi. Bu durum, ataerkil yapının o dönemde aile yapısındaki belirleyici konumunu yansıtmaktadır.

Mülkiyet ve miras hakkı açısından da kadınlar dezavantajlı bir konumdaydı. Temel miras hakkı erkek çocuklara aitti ve kadınların mirasçı olması ancak özel durumlarda – örneğin erkek çocuk bulunmaması hâlinde – mümkün olabiliyordu (Say. 27:1–11). Kadının toplum içindeki en temel işlevlerinden biri erkek çocuk doğurmak olarak görülmekteydi. Bu beklentinin karşılanamadığı durumlarda ise erkek, ikinci bir kadınla – çoğu zaman cariyeye statüsündeki biriyle – ilişki kurarak soyunun devamını sağlamayı tercih edebilmekteydi (Yar. 16:1–4). Öte yandan, cariyelerle cinsel ilişki meselesi, antik Yakın Doğu'nun diğer toplumlarında olduğu gibi Yahudi toplumunda da belirli düzenlemelere tabi tutulmuştur. Kitab-ı Mukaddes'e göre, cariyelerle evlilik dışı ilişki tamamen serbest bırakılmış değildir. Yahudi hukuk geleneğinde bu tür ilişkilerin meşrulaştırılması için cariyenin önce azat edilmesi ve ardından nikâh akdinin yapılması gerekirdi (Arslantaş, 2011, 343). Bu düzenleme, dönemin hâkim toplumsal normlarına kıyasla daha kısıtlayıcı bir yaklaşımı temsil etmekte ve cariyelerin haklarının belirli ölçülerde korunmasına yönelik bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Yahudi toplumunda kadın, tarihsel süreçte hem aile içi hem de toplumsal düzlemde önemli roller üstlenmiş olmakla birlikte, bu roller çoğunlukla geleneksel normlara bağlı olarak tanımlanmıştır. Özellikle dini otoriteye ve sosyal yapıya karşı gelmeyen, beklentilere uygun davranan kadınlar her dönemde övgüye değer görülmüş; bu tür kadınlarla evlenen

erkekler ise "şanslı" addedilmiştir (Baskin, 1991, 45). Kadın, aile yapısı içinde ikincil bir figür olarak değil, işlevsel ve merkezî bir aktör olarak konumlandırılmıştır. Yahudilikte ailenin kutsallığı, kadınların çocuk doğurma, onları dini ve toplumsal açıdan eğitime gibi görevlerle doğrudan ilişkilendirilmesine neden olmuştur (Plaskow, 1991, 72). Kadının doğurganlık üzerinden anlamlandırılması hem neslin devamı hem de Yahudi kimliğinin aktarımı açısından merkezi bir işlev yüklemiştir. Bu bağlamda Ezra'nın reformlarıyla birlikte, bir bireyin Yahudi olarak kabul edilmesi, annesinin Yahudi olmasına bağlanmıştır (İlan, 1995, 115). Bu anlayış günümüzde de geçerliliğini korumakta, annesi Yahudi olmayan bireyler hâlen gerçek anlamda Yahudi olarak tanınmamaktadır.

Öte yandan, kadının dini yaşam içerisindeki konumu sınırlı bir görünüm arz etmektedir. Birinci ve İkinci Mabed dönemlerinde (M.Ö. 1000–M.S. 70), kadınların mabed içindeki ritüellere aktif katılımı mümkün olmamış; kadınlar mabedin sadece belirli bölümlerine girebilmiş, kurbanlarını sunma süreçlerinde sınırlı kalmışlardır (Hauptman, 1998, 88). Bu sınırlamalar, çoğunlukla kadının bedenine atfedilen ritüel kirlilik anlayışı ile gerekçelendirilmiştir. Yahudi hukukunda tüm bireylerin uyması gereken dini buyruklara mitzva adı verilmektedir. Evrensel nitelikteki emirler (örneğin "öldürmeyeceksin", "çalmayacaksın" gibi) açısından kadın ve erkek arasında bir fark bulunmazken, zamana bağlı mitzvalarda kadınlar çoğunlukla muaf tutulmuşlardır. Örneğin kadınların Şema duası, tefillin, mezuya (Yasa. 6:4-9) ve yemek sonrası şükür dualarından muaf tutulmaları, dini pratiklerde cinsiyete dayalı farklılaşmanın bir göstergesidir.

Talmudik dönemde bazı gelişmeler yaşanmış olsa da, kadın ile erkeğin dini statüsü açısından mutlak bir eşitlik sağlanamamıştır. M.S. 1. yüzyıla ait metinlerde yer alan "Kadın dine göre her şeyde erkekten daha düşük bir konumdadır ve ona boyun eğmesi gerekmektedir. Bu, kadının alçaltılması için değil, yönetilmesi içindir. Çünkü Tanrı otoriteyi erkeğe vermiştir." (Kolatch, 1994, 240) ifadesi, kadının sosyal konumunun kutsal metinlerle meşrulaştırıldığına işaret etmektedir.

3. Rabbânî Yahudilikte Kadın

Rabbânî Yahudilik ifadesiyle, Yahudi din bilginlerinin (rabbilerin) yüzyıllar boyunca Tevrat üzerine yaptıkları yorumlar ve şerhler doğrultusunda şekillenen, dini uygulama ve yaşam tarzı anlayışı kastedilmektedir. Bir başka ifadeyle, "Talmudik Yahudilik" olarak da adlandırılan bu gelenek, özellikle dindar Yahudi cemaatler arasında büyük rağbet görmüş ve günümüzde "Ortodoks Yahudilik" adı altında sürdürülen

yaşam biçiminin temellerini oluşturmuştur (Neusner, 2004, 18).

Talmud, Yahudiler için hâlâ yaşanan ve kendine has bir yaşam tarzı meydana getiren bir eserdir. Yahudilerin doğdukları andan ölümlerine kadar geçen sürede Tanrı ile aralarındaki ilişkinin ne şekilde olması gerektiği bile Talmud tarafından belirlenmektedir. Ahlakî, hukukî ve dinî her konuda sözü olan Talmud, bağlayıcıdır ve Yahudi halkı üzerinde birlik unsurudur (Kaufman- Eisenberg, 2011, 103). Yahudileri tarih boyunca ayakta tutan değerlerin başında Talmud gelmektedir. Buradan yola çıkarak şu söylenebilir: Yahudi hayatının temelleri, dinî ve ahlaki kurallar, dualar, evlilik kanunları, diğer birçok esas doğrudan doğruya Talmud kaynaklıdır. İnsanların çoğu Talmud'u sadece tarihsel bir metin olarak değil aynı zamanda alaha ve agada denilen iki baskın unsurun zengin bir kaynağı olarak görmektedirler. Peki bu iki kaynağa bakarak antik dönemlerde kadınların yaşamları ve hakları noktasında bilgi sahibi olunabilir mi? sorusunun cevabını bulmak pek de basit değildir. Talmud'daki evlilik, boşanma, miras ve benzeri konulara ilişkin kural koyucu ifadelerin neredeyse bütünü, erkeklerin kadınları eşleri olarak alabildikleri, istediklerinde boşayabildikleri, ailenin malî kaynaklarını yönetebildikleri ve servetlerini oğullarına, oğulları yoksa kızlarına aktarabildikleri bir toplumu tasvir etmektedir (Hauptmann, 2015, 30-50).

3.1. Rabbânî Yahudilikte Kadının Sorumlulukları

Yahudilikte kadının iffetinin son derece önemli olduğu görülmektedir. Kadın her zaman kocasına karşı itaatkâr olmalıdır. Mişna ve Talmud'da kadının görevleri çok açık bir şekilde belirtilmektedir: "Kadın, kocasının ununu öğütmeli, ekmeğini pişirmelidir. Elbiselerini yıkamalı, çocuğunu emzirmeli, yatağını hazırlamalıdır." (Babil Talmudu, Ket.59b). Rabbânî Yahudilik, kadının babasının evine gitme, cenazelere katılma hakkının olduğunu belirtmektedir. Kocasının iznini alma şartıyla kadının hanım arkadaşlarını ve akrabalarını evinde ağırlayabileceğini de eklemektedir. Talmud, kadının sokaklarda amaçsızca gezmesini, boşboğazlık yapmasını, kocasının hoşlanmadığı kişilerle konuşmasını yasaklamaktadır. Kadın bunları yapmaya devam ederse koca istediği zaman karısını ketubasını vermeden boşayabilme hakkına sahiptir (Babil Talmudu, Ket.72a-b). Ketuba, Yahudilikte evlilik töreninden sonra dinî nikahı yapan hahamın iki şahit huzurunda damada imzalatılarak geline verdiği bir anlaşma belgesidir (İçten, 2023, 125). Talmud ayrıca bir kadının sadece güzelliği nedeniyle nikâhlanmasının doğru olmadığını belirtmiştir (Babil Talmudu, Kid.41a). Aslında belki de en çok üzerinde durulan özelliklerden biri de kadının Allah

korkusuna sahip olmasıdır. Çünkü Allah'tan layıkıyla korkan bir kadın her türlü iffetsizlikten ve aşırılıktan uzak duracaktır. Kız çocukları babalarının evinde iken çok sıkı kontrol altında tutulmuşlardır. Talmud'a göre "kız çocuğu babasının evinde kocası için saklanmış bir varlıktır." (Babil Talmudu Kid.41a).

Yahudilikte çocuk doğumu genellikle bir mutluluk kaynağı olarak kabul edilir. Ancak, doğan çocuğun cinsiyeti, ebeveynlerin mutluluk düzeyini etkileyen önemli bir faktördür. Erkek çocukların doğumu, aile soyunun devamı açısından kritik kabul edilirken, kız çocuklarının doğumu bazen daha az sevinçle karşılanmıştır. Bu durumun arkasında, aile isminin erkek çocuk aracılığıyla sürdürülmesi ve kadınların toplumsal olarak daha az değerli görülmesi gibi faktörler bulunmaktadır. Talmud, kadınların da Tora'daki bazı emirlerden sorumlu olduğunu belirtmekle birlikte, bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Özellikle Ortodoks Yahudi geleneğinde, sabah dualarında erkeklerin söylediği şu kutsama dikkat çekicidir: "Kutsalsın Sen, Tanrım, beni bir gentile (Yahudi olmayan) ve bir kadın yaratmadığın için" (Babil Talmudu, Men.43b). Bu dua, kadının dinî statüsünün erkekle eşit olmadığı yönünde güçlü bir algı yaratmaktadır.

Kadınlar, Tora okumaktan ve dua giysileri giymekten muaftırlar. 174
Rabbânî Yahudilik anlayışında, kız çocuklarına Talmud öğretilmesi uygun görülmemektedir. Maimonides, bu yasağın doğrudan Tevrat değil, özellikle Talmud öğretimiyle ilgili olduğunu vurgular. Rabbi Hiyya'ya yöneltilen bir soru ve buna verilen yanıt, kadınların dinî eğitim sistemindeki dolaylı katkısını açıkça ortaya koymaktadır: "Kadınlar sevabı nasıl elde edecek?" Rabbi Hiyya şöyle yanıtlar: "Çocuklarını sinagoga Tora okumaya göndererek ve kocaları haham okullarında eğitim alırken onları bekleyerek" (Babil Talmudu, Ber.17a). Buna karşılık Karâilik mezhebinde, Rabbânî Yahudilikten farklı olarak kadın ve erkeğin ibadet, Tevrat öğrenimi ve toplumsal sorumluluklar konularında eşit haklara sahip olduğu görülmektedir. Özellikle kadınların iyilik, yardımlaşma ve topluma örnek olma konularındaki rolleri takdir edilmektedir.

Talmud'a büyük önem atfeden Ortodoks Yahudi cemaatlerinde, kadınların ibadetlere katılımı belirli dini ve toplumsal normlarla sınırlandırılmış olup, sinagoglarda kadınların erkeklerden ayrı bölümlerde bulunmaları geleneksel bir uygulama halini almıştır. Bu ayrımın temel gerekçesi, kadınların fiziksel varlıklarının erkekler üzerinde cinsel çağrışımlar uyandırabileceği ve bu durumun ibadetin manevi yoğunluğunu zedeleyebileceği yönündeki inançtır. Bu bağlamda kadınların örtünmesi

(tesettür) hem dini hem de toplumsal bir yükümlülük olarak kabul edilmiş (Babil Talmudu, Ned.30b), bu yükümlülük özellikle rabbiler tarafından şekillendirilen dini metinlerle pekiştirilmiştir. Söz konusu metinlerin kaleme alındığı dönemlerde, kadınların saçlarını ve beden hatlarını gizleyecek şekilde giyinmeleri zorunlu kılınmış (Safanov, 1948, 3) ve bu normlar cemaat hayatının düzenleyici unsurları arasında yer almıştır. Mişna'da, Şabat günü hangi nesnelere dışarı çıkılabileceğine dair tartışmalarda, kadınların başlarına taktıkları saçlarla – bu saçlar ister kendilerine ait ister başka bir kadına ya da hayvana ait olsun – dışarı çıkabilecekleri belirtilmiştir (Babil Talmudu, Şab.64b). Talmud'da yer alan bir anlatıya göre, kamusal alanda bir kadının başörtüsünü açan bir erkek Haham Akiva'nın huzuruna çıkarılmış; kadın, uğradığı aşağılanma nedeniyle adalet talebinde bulunmuş ve saldırgan, dört yüz dinarlık tazminata mahkûm edilmiştir (Babil Talmudu, Bava Kamma.90b). Bunun yanı sıra, Talmud'da erkeklere, nehir kenarında çamaşır yıkayan kadınların açıkta kalan beden bölgelerine – özellikle kollarına – bakmamaları gerektiği yönünde uyarılarda bulunulmuştur (Babil Talmudu, Mak.24a). Bu tür düzenlemelerin amacı, cemaat içinde ahlaki düzenin sağlanması ve cinsel arzuları tetikleyebilecek ortamlardan kaçınılmasıdır. Aynı dönemlerde, saçları açık dolaşan kadınlar genellikle Yahudi olmayan özellikle putperest kadınlarla özdeşleştirilirken, Yahudi kadınların toplumsal davranışları bet din (dini mahkeme) tarafından sıkı şekilde denetlenmiştir. Bet din'in görevleri arasında, cemaatin dini bütünlüğünü ve sosyal düzenini tehdit edebilecek davranışları engellemek de yer almaktaydı.

Talmud'da kadınların yalnızca basit işlerde, örneğin yün eğirmek gibi faaliyetlerde başarılı olabilecekleri ifade edilmekte; daha karmaşık ya da zihinsel çaba gerektiren işlerin ise erkeklere has olduğu ima edilmektedir (Berkovits, 1990, 13-15). Bu anlayış, kadınların mahkemelerde şahitlik gibi önemli görevlerden dışlanmasına da zemin hazırlamıştır. Kadınlar, bu yönleriyle sağır ya da dilsiz bireylerle aynı kategoride değerlendirilmiş ve bu durum onların hukuk önünde eşit bireyler olarak kabul edilmemesine neden olmuştur. Rabbiler, kadınların söz konusu eksiklikleri ve tahrik edici doğaları nedeniyle erkeklerden uzak tutulmaları gerektiğini savunmuş ve bu amacı gerçekleştirmek üzere çeşitli sosyal ve dini düzenlemeler geliştirmişlerdir. Erkeklerin kadınlarla olan iletişimleri belirli sınırlar içine alınmış, örneğin bir erkek, ilgi duyduğu bir kadınla konuşmaktan men edilmiştir (Babil Talmudu, San.75a). Talmud'da yer alan bazı yorumlarda, kadınların erkeklerden daima geride yürümeleri gerektiği ve bir kadının arkasından yürüyen erkeğin manevi dünyada bir karşılık bulamayacağına dair ifadelerle rastlanmaktadır

(Babil Talmudu, Ber.61a). Aynı şekilde, bir erkeğin köprü ya da nehir gibi ortamlarda kadınla yan yana gelmemesi gerektiği de vurgulanmıştır.

3. 2. Toplum İçerisinde Kadın

Kadınlarla yalnız kalmak da sıkı biçimde yasaklanmış; bu durum, kadınların erkekleri kolayca baştan çıkarabileceği varsayımıyla gerekçelendirilmiştir. Hatta iki kadının bulunduğu bir ortamda dahi erkeğin onlarla birlikte olmaması gerektiği öğütlenmiştir (Babil Talmudu, Kid.80b). Bu tür düzenlemeler, Rabbânî Yahudiliğin kadınlara biçtiği rolü ve onları kamusal yaşamdan dışlamaya yönelik tutumunu açıkça yansıtmaktadır. Kadınların ticari faaliyetlere katılımı da önemli ölçüde kısıtlanmıştır. Dış mekânda bulunmaları hoş karşılanmadığı için alışveriş gibi işlevler genellikle erkeklerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Kadınların zorunlu olarak alışveriş yapmaları hâlinde ise erkek satıcıya doğrudan para vermemeleri gerektiği belirtilmiş, bunun gerekçesi ise fiziksel temasın ya da parasal aktarımın erkek üzerinde şehvet duygusu uyandırabileceği ihtimaliyle açıklanmıştır. Kadınların, yere düşen bir nesneyi almak ya da yardım amaçlı bile olsa erkeklerle fiziksel temasta bulunmaları kesin bir şekilde yasaklanmıştır (Babil Talmudu, Ber.61a). Bu tür düzenlemeler sonucunda, kadınlar için en uygun yaşam alanının ev olduğu düşüncesi yerleşmiştir. Ancak ev içinde dahi kadınlar çeşitli kısıtlamalara tabi tutulmuşlardır. Kadınların yalnızca hemcinslerini karşılayabileceği; yabancı bir erkekle kapıda dahi bir araya gelmemeleri gerektiği belirtilmiştir. Zorunlu durumlarda erkeklerle konuşmaları gerekiyorsa, bu ancak bir perde arkasından gerçekleşmelidir (Brayer, 1986, 238). Bu uygulama, rabbânî otoriteye göre kadının iffetli bir yaşam sürmesini sağlamak amacı taşımaktadır. Bununla birlikte kadınlara, ailevi ihtiyaçlar, hasta ziyaretleri veya cenaze merasimleri gibi sebeplerle ayda bir ya da iki kez evden çıkma izni verilmiştir (Berkovits, 1990, 16).

Talmud'da rabbilerin dinin emirleri olarak belirledikleri bir diğer konu da kadının kendisi gibi sesinin de mahrem kabul edilmesidir. Bu yüzden kadınların her ne sebeple olursa olsun seslerini yükseltmemeleri istenmektedir. Hatta daha da ileri gidilerek kadınların yüksek sesle konuşmaları esnasında komşuları tarafından duyulmaları halinde, kocaya karısını boşama hakkı verilmiştir (Babil Talmudu, Ket.72a). Kadın evde tek başına kalsa dahi başını örtmek zorundadır. Talmud'da şu anlatı konuya açıklık getirmektedir: "Bilgeler şunu öğretmişlerdir: Kimhit'in yedi oğlu vardı ve hepsi de başrahiplik makamında, başrahip olarak veya onun yerine hizmet ettiler. Bilgeler ona şöyle dediler: Bunu hak etmek için ne gibi güzel işler yaptın? Kadın onlara şöyle dedi: Bütün günlerim boyunca evimin

kirişleri saçımın örgülerini hiç görmedi, çünkü o son derece alçakgönüllüydü ve kendi evinin içinde bile saçlarını örtme konusunda katıydı.” (Babil Talmudu, Yoma.47a). Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi evde bile saçını açmayan kadınlar örnek gösterilmek suretiyle rabbiler diğer kadınlar üzerinde bir baskı oluşturmayı hedeflemişlerdir.

Rabbânî Yahudilikte kadın olmanın zorluklarından biri de boşanma konusunda karşımıza çıkmaktadır. Talmud, erkeğin karısında birtakım bedensel kusurlar bulması ya da müzmin bir hastalığın teşhis edilmesi durumunda karısını boşayabileceğini ifade etmektedir (İçten, 2023, 238). Boşanma bir olgu olarak hoş karşılanmamış, Tanrı da “Ben boşanmadan nefret ederim” (Mal. 2:16) diyerek eşini boşamayı isteyen erkeğe bir engel koymuştur. Talmud’a göre de karısını boşayan erkekte Tanrı nefret etmektedir (Babil Talmudu, Git.90b). Ancak sıkıntılı bir evlilik söz konusu ise boşanma kaçınılmaz bir hale gelebilmektedir. Genelde boşanma öncesi kadının konumu önem kazanmaktadır. Örneğin Talmud’da kocalarını mutlu edemeyen kadınların cehenneme benzetildikleri ifadesi dikkat çekicidir (Babil Talmudu, Yev.63b). Özellikle ilk dönemlerde erkeklerin karısını boşaması oldukça kolay gözükmektedir. Talmud’da karşımıza çıkan iki önemli ekol boşanma noktasında kadının konumu hakkında bize açık bilgiler vermektedir. Örneğin Mişna’ya göre Şammay olaya şu şekilde bakmaktadır: Bir erkek, karısının yasak bir ilişkiye (devar erva) girdiğini öğrenmedikçe, yani zina yapmadıkça veya yaptığından şüphelenmedikçe karısını boşayamaz.”, bunun delili de şu ayettir: “Çünkü onda uygunsuz bir şey (evrat davar) buldu ve ona bir boşanma/boşama kâğıdı (get) yazdı.” (Yasa. 24:1) Bu görüşün zıddı olarak da Hillel şu görüştedir: “Koca, örneğin yemeğini yaktığı ya da fazla tuzladığı için küçük sayılabilecek bir sorundan dolayı bile karısını boşayabilir” çünkü onda uygunsuz bir şey buldu. Rabbi Akiva ise daha da ileri giderek erkeğin ayette belirtildiği gibi, ondan daha güzel bir kadın bulursa ve onunla evlenmek isterse mevcut hanımını boşayabileceğini belirtmektedir (Babil Talmudu, Git.90a). Kadının, Rabbânî Yahudilikteki konumunu anlamak adına boşanmada her iki ekolün bakış açısı önemli ipuçları vermektedir. Koca karısını boşamak isterse çok basit bir sebeple onda sevmediği bir yönü bahane ederek bunu gerçekleştirebilirdi. Ancak Talmud’a göre bazı durumlarda kadının şikâyeti de boşanma sebebi olarak kabul edilmiştir. Talmud’da “tecavüze uğradım” ifadesi ile kadın, kocasından boşanmayı isteyebilirdi (Babil Talmudu, Ned.91a). Bu durumlarda kadın ketubasında yazan hakları isteyerek evliliğin bitmesini sağlayabilirdi. Erkek her ne kadar boşanma noktasında güçlü gözükse de mahkeme, karısını geçersiz ve saçma sebeplerle boşamak isteyen kocayı da

engellemeye çalışmış, kadını boşarken ketubasını verme noktasında zorlamıştır. Karısının cinsel yönden arzularına karşılık vermeyen, onu ihmal eden ailesini ziyaretini engelleyen, yiyecek ve bazı kozmetik ürünlerinden mahrum bırakan, düğün ve cenaze evine gitmesini engelleyen koca da ketuba ödemeye mahkûm edilmiştir. Bununla birlikte eğer kadın kocasını sevmediğini söyleyerek boşanmayı talep etmekteyse bu durum kabul görmüş ancak kadın ketubada yazılmış haklarını kaybetmiştir.

Rabbânî literatürde kadın figürü, genellikle çelişkili ve cinsiyet temelli bir yaklaşımla ele alınmıştır. Erkek şahsiyetlerin bireysel hataları çoğunlukla ferdî düzlemde değerlendirilirken, kadınlar söz konusu olduğunda benzer kusurlar tüm kadın cinsiyetine atfedilmekte, böylece suçun şahsiliği ilkesi ihlal edilmektedir (Gürkan, 2012, 645). Bu durum, kadınlara yönelik genelleyici ve indirgemeci bir bakış açısının yerleşikliğine işaret etmektedir. Özellikle Rabbânî Yahudilikte kadın, çoğunlukla ancak bir eş olarak varlık kazandığında anlamlı görülmekte; bu bağlamda kadın, erkeği tamamlayan ve ona hizmet eden bir unsur olarak konumlandırılmaktadır (Babil Talmudu, San.22b). Böyle bir anlayış, kadını özne olmaktan ziyade işlevsel bir araç hâline getirmektedir. Kadın aynı zamanda hem ayartıcı ve baştan çıkarıcı yönüyle olumsuz bir figür olarak, hem de erkeğin kurtuluşuna katkı sağlayan tamamlayıcı yönüyle olumlu bir unsur olarak iki uç arasında değerlendirilmektedir. Bu ikili temsil biçimi, rabbânî düşünce sisteminde kadın algısının tutarsızlığını ve işlevselciliğini gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak, kadınlar söz konusu literatürde ya erkeğin yükselişinin başat unsuru ya da onun düşüş ve helâkının temel nedeni olarak temsilî bir role büründürülmektedir. Bu yaklaşım, kadın kimliğinin bireysel özelliklerinden ziyade toplumsal ve dini söylemler içinde anlam kazandığını ortaya koymaktadır.

Rabbânî Yahudilikte rabbiler kadına biçtikleri rolde çoğu zaman ayrıntılara da girmiş özel durumlarında bile kadınların kocalarına nasıl davranmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Söz konusu özel durumlarda dinî açıdan kadınlar kirli sayılmışlardır, ancak gerek bu zaman dilimlerinde gerekse normal zamanlarında kadınların kendilerine özen göstermeleri, süslenmeleri, makyaj yapmaları ve temiz olmaları istenmektedir. Özürlü sayıldıkları bu dönemde bu konuda daha hassas olmaları rabbiler tarafından ısrarla üzerinde durulan bir konudur. Çünkü bu dönemde kadınların kendilerine dikkat etmeyip bakımsız bir durumda bulunmaları Talmud'a göre boşanma sebebi sayılmaktaydı (Babil Talmudu, Şab.64b). Kadınlar sadece özel günlerinde değil her zaman bakımlı olmalıdır. Rabbiler ayrıca kozmetik ürünlerinin kullanımının önemine dikkat çekmiş ve Talmud da bu

konuyu ele almış, kadınların süslenmek için kullandıkları bu malzemelerden bahsetmişlerdir (Babil Talmudu, 1938, Şab.94b). Kendisine bakan ve güzelliğine dikkat eden bir kadın Tanrı tarafından gönderilen bir hediye olarak kabul edilmiştir (Babil Talmudu, San.100b). Kocasının ilgisini çekmek için güzel giyinmeleri istenen kadın bazı şeyleri yapmaktan ise menedilmiştir. Talmud kadının güzelleşmek için yapmaması gerekenleri de belirtmiştir. Örneğin altından yapılmış takma diş, saç boyama rabbiler tarafından yasaklanmıştır (Babil Talmudu, San.64b).

3.3. Kadınların Erkekler Üzerindeki Hakları

Talmud'da, kadınların erkekler üzerinde birtakım haklara sahip olduğu sıkça vurgulanmaktadır. Bir erkek, bir kadınla evlendiğinde, ona karşı on şeyle yükümlü olur. Bu on şey şunlardır: Yiyeceği, giyeceği, düzenli cinsel ilişkisi, Ketubanın ana bedeli, iyileşmesi (tedavisi), esir alınırsa fidye ile kurtarılması, gömülmesi, dul kaldığı sürece kocasının ölümünden sonra onun mal varlığından geçindirilmesi ve evinde yaşaması, çocuklarının nişanlanana kadar onun ölümünden sonra geçindirilmesi, ondan olan oğullarının, miras paylarından daha çok, Ketubasını (annelerinin evlilik sözleşmesi alacağını) kardeşleriyle olan miras paylarından önce miras almaları (Şulhan Aruh, Even Ha-Ezer, 69). Bu haklar başlıca giyim, nafaka ve cinsel birliktelik hakkı şeklinde kategorize edilmektedir. Erkekler, evlilik birliği içerisinde kadınların bu temel haklarını her durumda yerine getirmekle yükümlü kabul edilmişlerdir. Rabbânî literatürde, erkeklerin eşlerine sağlamaları gereken eşyalar dahi ayrıntılı biçimde belirtilmiştir. Bu bağlamda, her yıl kadına en az bir adet şapka, üç takım elbise ve dışarıda giyilmek üzere bir sokak kıyafeti verilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Babil Talmudu, Ket. 64b). Ayrıca, kadının kullanımı için bir yatak ile birlikte hem yumuşak hem de sert hasır temin edilmelidir. Baş için başlık, bel için kemer ve dini bayramlar vesilesiyle yeni ayakkabılar da kadının hakları arasında sayılmaktadır. Talmud'a göre, erkek yılda en az elli dinar değerinde giysi satın almalıdır. Bu giysilerin mevsim koşullarına uygun olması zorunludur; yaz aylarında kalın ve sıcak tutan, yağmur mevsiminde ise ince ve yetersiz koruma sağlayan kıyafetler verilmemelidir. Bunun yerine, yağmur mevsimi için elli dinar değerinde uygun giysiler alınmalı ve kadın yaz aylarında da aynı giysilerle örtünmelidir. Erkeğin, eşinin yiyecek, giyecek ve cinsel ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalması kabul edilemez bir durumdur. Talmud'da ayrıca, erkeklerin eşlerine haksızlık yapmamaları gerektiği ahlaki bir ilke olarak vurgulanır. Özellikle bir kadının sebepsiz yere üzüntüye sevk edilerek gözyaşı dökmesine neden olmak, ciddi bir dini ve vicdani sorumluluk olarak değerlendirilir (Babil Talmudu, Baba Metzia.59a).

Talmud'a göre, kıyamet gününde erkek, eşini ağlatmasına neden olan davranışlarının hesabını vermek zorunda kalacaktır. Hesap günü koca bu gözyaşını akıttığı kadınla konuşmalarını karşısında bulacağı ve hanımına kendisinden daha iyi bakması gerektiği yine Talmud'da açıkça ifade edilmektedir (Babil Talmudu, Hag.5a, Hul.84b).

Yukarıda yapılan incelemeler, özellikle Talmud merkezli kaynaklar üzerinden değerlendirildiğinde, Yahudi kadınlarının kutsal metinlerin kaleme alındığı dönemlerde, yaşadıkları çağın ve çevre medeniyetlerin kadınlarına kıyasla birçok hak bakımından daha avantajlı bir konumda bulduklarını ortaya koymaktadır. Ancak bu durum, kadınların her yönüyle müreffeh bir yaşam sürdükleri anlamına gelmemektedir. Tarihsel bağlam göz önünde bulundurulduğunda, kadınların karşılaştıkları sosyal ve yapısal zorlukların varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Her ne kadar bazı görüşler kadınların dini hukuk sisteminde geri planda kaldığını öne sürse de, Mişna ve Talmud yorumları temelinde şekillenen rabbilerin yaptıkları içtihatların, kadınların mevcut toplumsal statülerini iyileştirme yönünde bir çaba içerdiği gözlemlenmektedir. Bu içtihatlar aracılığıyla kadınların hakları belirli ölçülerde genişletilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, dönemin toplum yapısının belirgin şekilde ataerkil karakter taşıdığı da göz ardı edilemez. Baba ve oğul figürleri, aile ve toplum düzeninde belirleyici roller üstlenmiş, bu da kadınların yaşam alanlarını büyük ölçüde erkek otoritesine bağımlı hale getirmiştir. Bu yapısal durum, kadınların haklarının pratikte erkek aile fertlerinin —özellikle kocalarının— inisiyatifine bırakılmasına yol açmış ve zaman zaman hak ihlallerine ya da istisamlara zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla, rabbânî kaynaklarda kadının haklarına yönelik düzenlemeler yer almakla birlikte, bu düzenlemelerin uygulanabilirliği ve sürekliliği büyük ölçüde erkek egemen toplumsal yapının sınırları içinde şekillenmiştir.

Sonuç

Bu çalışma, Yahudi kutsal metinleri —özellikle Talmud— bağlamında kadının toplumsal konumunu incelemeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, Talmudik dönemde kadına dair yaklaşımın, büyük ölçüde ataerkil bir yapı içinde şekillendiğini ve bu yapının kadınların sosyal, dini ve hukuki alanlardaki rollerini sınırladığını göstermektedir. Kadın, değersiz bir varlık olarak tanımlanmamakla birlikte, erkek ile eşit bir statüye sahip değildir. Özellikle ibadet, eğitim, tanıklık, boşanma gibi temel alanlarda erkek lehine belirgin bir ayrıcalık tanınmış; kadınlar ise bu alanlarda ikincil bir konuma itilmiştir. Rabbilerin Talmud üzerindeki yorumları, kadınların giyiminden aile hayatına, ibadetlerinden kamusal davranışlarına kadar pek çok konuda

ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Bu düzenlemeler, kadınların yaşamını disiplin altına almayı ve toplumsal rolleri belirli sınırlar içinde tutmayı hedeflemiştir. Her ne kadar bazı hükümler kadının korunmasını ve haklarının tanınmasını amaçlamış olsa da bu düzenlemeler genellikle erkek otoritesine dayalı bir yapı içinde gerçekleşmiş ve uygulamada kadınların inisiyatif alanı oldukça dar tutulmuştur.

Talmud'un yaklaşık dört yüzyıllık oluşum süreci, yalnızca dini-hukuki bir metnin inşasını değil, aynı zamanda Yahudi toplumunun sosyal yapısının, değer yargılarının ve toplumsal rollerinin de şekillendiği bir dönemi temsil etmektedir. Bu süreçte kadına dair geliştirilen normlar, dönemin hâkim ataerkil yapısıyla iç içe geçmiş, kadınların hem özel hem de kamusal alandaki konumlarını belirleyen temel referanslar haline gelmiştir. Yahudi toplumunun, içinde yaşadığı coğrafyalardan ve egemen kültürel yapılardan bağımsız düşünülemediği göz önünde bulundurulduğunda, Talmudik literatürdeki kadın algısının yalnızca teolojik değil, aynı zamanda sosyokültürel koşulların da ürünü olduğu anlaşılmaktadır.

Ortaya çıkan bu dini-hukuki yapı, özellikle Ortodoks Yahudilik gibi geleneksel mezheplerin günümüzdeki pratiklerine doğrudan yansımış; kadınların ibadet, eğitim, evlilik ve boşanma gibi alanlardaki hak ve sorumlulukları büyük ölçüde bu miras doğrultusunda şekillenmiştir. Her ne kadar modern zamanlarda kadın hakları alanında küresel ölçekte önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da geleneksel Yahudi toplumlarında Talmudik otorite hâlâ kadının toplumsal konumunu belirlemede temel bir referans olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, günümüzde artan toplumsal cinsiyet duyarlılığı, Talmud'un kadın algısına yönelik eleştirel bir okuma gereğini de beraberinde getirmektedir. Feminist teoloji, din sosyolojisi ve modern hukuk gibi disiplinlerden gelen eleştiriler, kadının dini metinlerdeki temsilinin tarihsel bağlamdan bağımsız olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgularken, bu temsilin günümüz toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışıyla da yeniden yorumlanabileceğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Talmud merkezli Yahudi hukuk anlayışı kadına dair çok yönlü ve zengin bir külliyat sunsa da, bu külliyatın temelinde ataerkil bir dünya görüşünün yattığı ve kadınların toplumsal rollerini sınırlandırdığı açıktır. Bu durum tarihsel bağlamda anlaşılabilir olsa da, çağdaş dünyada kadınların dini topluluklar içindeki yerinin daha eşitlikçi bir temelde yeniden ele alınması gerekliliğini doğurmaktadır. Dolayısıyla Talmud'un kadına dair hükümleri, sadece dini bir normlar dizgesi olarak değil, aynı zamanda tarihsel bir belge ve güncel toplumsal cinsiyet tartışmalarında ele alınması gereken önemli bir kaynak olarak değerlendirilmelidir.

Tüm bu tarihsel ve kültürel çeşitlilik göz önünde bulundurulduğunda, Yahudilikte kadına yönelik tek parça ve evrensel bir tutumdan söz etmek mümkün değildir. Zira Yahudi dini geleneği, farklı coğrafyalarda ve dönemlerde şekillenmiş uygulamalar bütünü olarak ayrışık bir yapı arz etmektedir. Bununla birlikte, klasik Yahudi literatüründe – özellikle Tanah ve onun yorumlarını içeren rabbânî yazında, özellikle de Talmud’da – kadınlara ilişkin bazı baskın ve sistematik yaklaşımların süreklilik gösterdiği dikkati çekmektedir. Bu nedenle, Yahudi dini düşüncesinde kadına dair kimi temel anlayışların zamanla farklılık gösterse de belirli metinler ve yorumlar aracılığıyla korunduğu ifade edilebilir.

Kaynakça

Arçın, Şeyma Ay. *Eski İsrail'de Kadın, Krallık Öncesi ve Krallık Sonrası*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2017.

Arslantaş, Nuh. *İslam Toplumunda Yahudiler*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.

Baskin, Judith. R. *Jewish Women in Historical Perspective*. Detroit: Wayne State University, 1991.

Berkovits, Eliezer. *Jewish Woman in Time and Torah*. New Jersey: Ktav Publishing House, Hoboken, 1990.

Berktaş, Fatmagül. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları, 1996.

Bird, Phyllis. "Images of Women in the Old Testament". *Religion and Sexism: Images of Women in the Jewish and Christian Traditions*. Ed. Rosemary Radford Ruether. New York: Simon and Schuster, 1974.

Brayer, M. Menachem. *The Jewish Woman in Rabbinic Literature: A Psychosocial Perspective*. New Jersey: Ktav Publishing House Inc, 1986.

De Vaux, Roland. *Yahudilikte Aile*. Çev. Ahmet Güç. Bursa: Arasta Yayınları, 2003. 183

Greenberg, Blu. *On Women and Judaism, A View from Tradition*. Philadelphia: The Jewish Publication of America, 1996.

Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2012.

Gürkan, Salime Leyla. "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı". *Bütün Yönleriyle Yahudilik*. Ankara: 2012.

Gürkan, Salime Leyla. "Yahudilik'te Kadın". *Dinler Tarihinde Kadın*. Ed. Bekir Zakir Çoban. İstanbul: Selenge Yayınları, 2023.

Hauptman, Judith. *Rereading the Rabbis: A Woman's Voice*. Westview Press, 1998.

Hauptman, Judith. *The Talmud's Women in Law and Narrative: A Journal of Jewish Women's Studies and Gender Issues, Feminist Interpretations of the Talmud*. Indiana: Indiana University Press, 2015.

Hirsch, Emil G. "Eve". *The Jewish Encyclopedia*. Ed. Isidore Singer. New York: Funk and Wagnalls Company, 1951.

İlan, Tal. *Jewish Women in Greco-Roman Palestine*. Mohr Siebeck, 1995.

- İçten, Erdiñç. *Yahudilikte Ketuba*. Bursa: Emin Yayınları, 2023.
- Karo, Yosef. *Şulhan Aruh: Even Ha-Ezer*. Yeruşalayim (t.y.).
- Kaufman, Francine- Eisenberg, Josy. “Yahudi Kaynaklarına Yahudilik”. *Din Fenomeni*. Çev. Mehmet Aydın. Konya: Literatürk Yayınları, 2011.
- Kitab-ı Mukaddes*. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 1997.
- Neusner, Jacob. *The Talmud: A Close Encounter*. Wipf and Stock, 2004.
- Parry, Aaron. *Talmud Nedir?*. Çev. Estreya Seval Vali. İstanbul: Gözlem Gazetecilik ve Yayın A.Ş., 2005.
- Plaskow, Judith. *Standing in Sinai: Judaism from a Feminist Perspective*. Harper One, 1991.
- Safanov, Anatol. “Clothing Regulations Concerning”. *The Universal Encyclopedia*. 3, New York: Universal Jewish Encyclopedia Co. Inc, 1948.
- Schimmel, Annamarie. *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Kırkambar Yayınları, 1999.
- Sherbok, Dan Cohn. “Adam”. *A Dictionary of Judaism and Christianity*. —184
Philadelphia: Trinity Press International, 1991.
- The Babylonian Talmud*. Ed. Isidore Epstein. London: The Soncino Press, 1938.
- Vana, Liliana. *Yahudilikte Kadın*. Çev. Mehmet Aydın. Konya: NKM Yayınları, 2013.
- Yasdıman, Hakkı Şah. “Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XV (2002).